

5778

Torah from Around the World

---

*De dag waarop jij werd geboren
is de dag waarop de Eeuwige besloot
dat de wereld niet zonder jou kan bestaan.*

Rabbi Nachman van Bratzlav

Sjabbat 27 januari 2018 / 11 Sjewat 5778, Besjalach, Sjemot/Exodus 13:17 - 117:16
Tanach blz. 135 - 145
Haftara: Sjoftiem/Rechters 4:4 - 5:31
Tanach blz. 492 - 497

Commentaar: rabbijn Irwin A. Zepowitz, rabbijn van The Community Synagogue in Port Washington, New York, de Verenigde Staten.

vertaler: Channa Kistemaker

[Het Engelse origineel](#)

Ontsnappen aan de vrijheid

Wat vraagt Mosjé precies aan Farao? De meeste mensen antwoorden op die vraag: „Laat mijn volk gaan." Inderdaad, wanneer Cecil B. DeMille het verhaal van de Uittocht vertelt in zijn film *The Ten Commandments* (1956), is dat precies wat Charlton Heston (als Mosjé) vraagt. In de film wordt de tweede helft van het verzoek weggelaten, terwijl die de betekenis ervan totaal verandert. In de Tora spreekt Mosjé, maar is het God die van de Farao verlangt „*Sjalach et ami w'jaävdoeni*”, wat letterlijk te vertalen is als: „Laat Mijn volk gaan, opdat zij Mij zullen dienen...” (Sjemot/Exodus 7:16; 7:26; 9:1; 9:13; vergelijk 4:23; 5:1; 6:11)

Het verschil tussen de film en de tekst gaat niet alleen over wie er spreekt, het raakt de kern van de Uittocht zelf. (Denk maar aan wat men altijd zegt: het boek is beter dan de film.) Het

korte „Laat mijn volk gaan” impliceert dat het uiteindelijke doel vrijheid van tyrannie is. Dat klinkt heel aannemelijk, als je bedenkt dat het uit Hollywood komt en geworteld is in de Amerikaanse psyche. De Verenigde Staten zijn immers gesticht tijdens een revolutionaire poging van een volk om zijn vrijheid te veroveren op de Britse kroon.

De Tora gaat evenwel niet zozeer over 'vrijheid *van*' als wel over 'vrijheid *tot*'. Dit houdt in dat vrijheid twee betekenissen heeft, die soms lijnrecht tegenover elkaar staan. 'Vrijheid van' betekent openheid naar alles. Het is, in haar uiterste consequentie, een ongebreideld uitleven van je verlangens, door geen enkele remming van buitenaf in toom gehouden. 'Vrijheid tot' wijst erop dat onze verlangens verbonden zouden moeten zijn met iets of iemand die aanspraak op ons leven maakt.

Aan de eis de slaven te „laten gaan” (*sjalach*) wordt in de eerste zin van de sidra van deze week voldaan: *Wa-jehi besjalach far'o et ha-am* - „Toen de farao het volk had laten gaan...” (Sjemot 13:17) Wat houdt een dergelijke vrijheid in?

Het antwoord wordt nagenoeg aan het begin van de Uittocht gegeven, wanneer het volk Jisraël bij een plaats komt die Pi Hachiroet wordt genoemd. In zijn commentaar op de Tora zegt rav Mordechai Joseph Leiner (1800-1854), die bekend staat als 'de Ishbitzer': „Ze noemden het Pi Hachiroet, omdat de heidenen geloven dat zij het meest vrij [*ben chorin*] zijn, daar waar zij zich te buiten kunnen gaan en alles kunnen doen wat ze willen. (...) Precies het tegenovergestelde is waar. De heidenen zijn juist verslaafd aan die afgod. Omdat zij geen meester zijn over hun hart, en hun geest geen gezag over hen uitoefent, worden zij beheerst door hun hartstochten. En er is geen ergere slavernij dan deze.” (*Mei Hashiloach* op Sjemot 14:2)

Het commentaar van de Ishbitzer moeten we begrijpen in de context van eerdere verklaringen van deze plaatsnaam. Er is een midrasj die zegt dat „*chiroet* ‘oord van losbandigheid van de Egyptenaren’ betekent” (*Mechilta*, Besjalach 1). De oorsprong van deze interpretatie ligt in de woordspeling tussen *chiroet* en het Hebreeuwse woord voor vrijheid, *cheroet*. Volgens deze commentaren krijgt het volk Jisraël aan het begin van de Uittocht een 'vrijheid van' alle grenzen en belemmeringen. De verlangens van het hart lijken op vrijheid, maar zijn slechts een andere vorm van afgoderij, een erediens aan egoïstische verlangens.

Rabbin Abraham Joshua Heschel legt uit dat een overvloed aan vrijheid ons eigenlijk kleiner maakt: „Vrijheid is bevrijd te zijn van de tyrannie van het op zichzelf betrokken ego.” ('Religion in a Free Society', in *The Insecurity of Freedom*, uitg. Jewish Publication Society, Philadelphia, 1966, blz. 15) Alle levende wezens hebben behoeften en verlangens. Wat mogelijk uniek is aan de mens, is de vrijheid ten opzichte van de dwingelandij van het instinct, van onze hartstochten en genotzucht. Heschel wijst erop dat het goed is om grenzen te stellen aan de ongebreidelde vrijheid die het instinct opeist. Het vermogen onszelf beperkingen op te leggen is wat ons daadwerkelijk tot mens maakt.

Hoe we dat doen is minstens zo belangrijk als *dat* we het doen. Vrijheid, we zeiden het al, is niet alleen een ontheffing 'van' verantwoordelijkheid, maar ook een vermogen 'tot' het doen van wat goed is in de ogen van God. Daarom geeft een commentaar in een andere midrasj de interpretatie, dat de plaats Pi Hachiroet werd genoemd, omdat het volk Jisraël zich van seks onthield (*Bemidbar Rabba*, 20:23). Helemaal aan het begin van hun reis, op een punt waar anderen vrijheid zouden opvatten als een loslaten van alle beperkingen, liet het volk Jisraël zien dat vrijheid een oefening is in het maken van onderscheid en het stellen van grenzen.

De beperking van de persoonlijke vrijheid draagt echter in zich de kiem van een ander, niet minder groot gevaar. Erich Fromm, die opgroeide in een orthodox joods milieu, maar zich later tot het humanisme keerde, toonde aan dat wij de vrijheid ofwel omarmen, ofwel ons ertegen verzetten. Hij ziet als doel van de mens, dat deze een vrij en onafhankelijk wezen wordt. Die vrijheid 'tot' handelen is echter een zware verantwoordelijkheid, die grenzen vereist in onze verhouding tot de anderen. Ten overstaan van zo'n overweldigende verplichting beperken veel mensen hun vrijheid door zich te onderwerpen aan een autoriteit buiten zichzelf, of zelfs door te proberen anderen, die teveel vrijheid voorstaan, te elimineren. Als „de economische, sociale en politieke omstandigheden” tekortschieten, zo redeneert Fromm, dan ontaardt vrijheid in „een ondraaglijke last”. (*Escape from Freedom*, uitg. Rinehart, New York, 1941, blz. 37) Fromm leefde in een periode van fascisme en totalitair communisme, vandaar dat zijn psychologie van de politiek een bijdrage levert aan het begrip waarom zoveel mensen bereid waren zich te onderwerpen aan een autoriteit die hun vrijheid beperkte.

Het doel van de Uittocht is een ‘vrijheid tot’ het dienen van God. Dat is de delicate evenwichtsoefening als men zich bevindt in een positie van *cheroet* – vrijheid . De individuele verlangens van ons hart zijn inderdaad in staat om ons tot slaven te maken. Wanneer wij gedachteloos toegeven aan onze hartstocht, dan kijken we soms met spijt achterom, omdat we ons hart over ons verstand hebben laten heersen. Tegelijkertijd bestaat er een angst voor de vrijheid, want die brengt een gevoel van verplichting en verantwoordelijkheid voor onze daden met zich mee. Tijdens hun tocht kijken de Jisraëlieten keer op keer vol verlangen terug naar hun slavernij, want de weg van de vrijheid kan veeleisend zijn. Het is niet gemakkelijk de verantwoordelijkheid voor de eigen persoon te nemen.

Zich gewonnen geven aan God betekent dus een beteugeling van onze vrijheid (van zelfzucht), maar ook een aanzet tot vrijheid (om die gave niet aan een menselijke autoriteit uit te leveren). Dat is een moeilijke, maar nobele taak - het ultieme geschenk, aan ons, van een beschaving die de bevrijding van de menselijke geest als doel heeft.